

О. Ю. Шаповалов*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРОС-КУЛЬТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОСВІТНЬОЇ МОТИВАЦІЇ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСТВА

Анотація. У статті розглядаються специфіка і зміст поняття крос-культурного аналізу та основні методологічні особливості, що виникають у проведенні порівняльних досліджень освітньої мотивації сучасного студентства.

Ключові слова: методологія крос-культурного аналізу, крос-культурна психологія, крос-культурні дослідження, культура, культурна одиниця, культурні наслідки, мультикультурний освітній простір.

Соціальний досвід існування людей в умовах певного типу інституціональної організації суспільства визначає відповідний тип соціальної культури, який знаходить віддзеркалення у специфічних цінностях, нормах, традиціях та стереотипах сприйняття та осмислення соціальної дійсності. Йдеться про специфіку політико-правової, економічної та духовної культури, без урахування якої суттєво викривляються результати крос-національних досліджень за участю країн, що належать до різних типів соціальної культури.

Крос-культурна компетентність, тобто налагодження комунікації відповідно до локальної специфіки, як на рівні лінгвістичного порозуміння, так і на рівні соціального, культурного, геополітичного контексту – це необхідна компетентність на сучасному етапі розвитку особистості в умовах професійної та навчальної діяльності. Незалежна неприбуткова дослідницька група Institute for the Future (США, 2011) у результаті дослідження змодельовала список із одинадцяти компетентностей, в якому крос-культурна компетентність або, транскультурна компетентність, посідає 4-те місце. Цими ж дослідниками дана компетентність трактується як крос-культурність, тобто здатність, яка забезпечує діяльність особистості у будь-якому середовищі, в якому вона опиняється, за рахунок швидкої адаптації та внутрішньої готовності до ефективної взаємодії з учасниками процесу.

Дана компетентність має міждисциплінарне значення, оскільки базується на межі філології, культурології, історії, географії, соціології, філософії, політології та психології [1]. Зміст крос-культурності включає в себе мовні навички, здатність пристосовуватися до мінливих обставин та критично сприймати та реагувати на нові контексти. Успішність взаємодії у межах цих різноманітних груп залежить від умінь ідентифікувати та обмінюватися точками дотику (спільні цілі, пріоритети, цінності), які виходять за рамки відмінностей і дозволяють будувати стосунки та ефективно працювати разом.

Вітчизняними дослідниками було виділено такі складові крос-культурної компетентності (Орлова О.В., Доній В.С.): лінгвістична складова: знання лексики, фразеологічних висловів, особливостей традицій, звичаїв, граматичних структур; навички; вміння. Культурна складова: загальні відомості про географічне положення, природні умови, відомості про державний устрій, про базові категорії культури (часу, простору, влади), про систему цінностей, етно-соціально та культурні настанови, соціокультурні особливості вербальної, невербальної комунікації. Наприклад, Е. Гріффін виділив такі складові крос-культурної компетентності: знання, мотивація, вміння, прихильність [2].

Дослідниками Хаммером, Гудікунстом та Вісеманом (1980–1990 роки) у вивченні «міжкультурної ефективності» було сформовано трифакторну модель міжкультурного ефекту, що включає в себе: здатність керувати психологічним стресом, здатність ефективно спілкуватися і здатність встановлювати міжособистісні відносини [3]. Пізніше робота Чена та Старостоти (1990–2000 роки) показала, що міжкультурна компетенція включає в себе три пов'язані виміри: чутливість, обізнаність та вміння. Чутливість

відноситься до здатності індивіда зрозуміти і оцінити культурні відмінності. Поінформованість пов'язана зі здатністю розуміти, як культура впливає на мислення, поведінку та взаємодію.

Вміння відображені в ефективному спілкуванні та міжкультурній взаємодії [4] Мацумото і Хван (2013) визначили загальнолюдських тестів, які передбачали адаптацію до нових культурних середовищ. Ці тести в основному зосереджені на індивідуальних особливостях. Такі риси, як емоційна стійкість, гнучкість, відкритість, гострота сприйняття, соціальна ініціатива, співпереживання та толерантність до неоднозначності.

На сьогоднішній день дослідження крос-культурної компетенції зосереджується на чутливості до міжкультурних відмінностей та здатності адаптуватися до інших культурних середовищ (Хансен, Пептоне-Арреола-Роквелл, і Грін) або рефлексивне усвідомлення культурних впливів на думки та поведінку (Chao, Okazaki & Hong). Решта у цьому питанні розширюють сучасні дослідження, вивчаючи критичну роль методознавства культури в міжкультурній компетенції. Компетентні крос-культурні люди – це ті, хто активно використовують свої мета розуміння культур, щоб керувати різними вимогами, дотримуватися їх особистих цілей та створювати особисту нішу в багатокультурних ситуаціях (Chiu & Hong) [5].

Порівняльні дослідження вивчають культурні процеси та явища на підставі використання методу порівняльного аналізу з метою виявлення та ідентифікації подібного (спільного, інваріантного) та специфічного (відмінного) в культурі. Такого роду дослідження включають в себе порівняльний сегментарно-профільний аналіз (зіставлення культурних характеристик в одному й тому ж часовому інтервалі) та міжчасовий аналіз (зіставлення показників і характеристик в їх темпоральному вимірі, в динаміці). У залежності від цільової спрямованості відрізняють чотири типи порівняльних досліджень.

1. Коли конкретний соціокультурний простір – предмет безпосереднього інтересу дослідника, а порівняння лише допоміжний інструмент для виявлення специфіки обраного об'єкта.

2. Цінності, що порівнюються, – контекст дослідження, орієнтованого на виявлення, перевірку та обґрунтування загальності тієї чи іншої культурної характеристики.

3. Культурні характеристики, які порівнюються, виступають одиницями аналізу в ході вивчення цілісних соціальних систем.

Отож, можна виокремити три зрізи соціокультурного простору.

Перший, символічний простір духовної культури, об'єктивоване в цінностях та нормах поведінки, в сукупності творить людської спільноти.

Другий, інституціональний простір соціальних відносин включно з економічними, політичними та ідеологічними. Ще більшої ваги набирає культурна диверсифікація управлінської практики, яка включає в себе національну і регіональну культуру; професійну культуру; культурні орієнтації в організаційній поведінці в трудових відносинах; індивідуальні культурні, етнічні і соціальні особливості зайнятих в організаціях. В сучасних умовах цей простір також характеризується діяльністю наднаціональних інститутів (Європейський Союз, Співдружність Незалежних Держав).

Третій, предметний простір матеріальної культури – різні технологічні уклади та різноманітні предмети, створені людиною, а в новітній період технологічні інновації. Рівень технологічного оснащення, доступу до новітніх засобів комунікації та зв'язку істотно змінює традиційне уявлення про фізичний простір та час. Також очевидно, що Інтернет і мобільний телефон в кінцевому підсумку матимуть глибокі культурні наслідки (зокрема, заміна реального спілкування на віртуальне; перенесення реальної соціальної активності).

Відповідно до Е. Аронсона, загалом існують дві основні цілі кроскультурних досліджень: 1) визначення подібностей у представників різних культур, тобто пошук спільних рис незалежно від культури, виховання, соціального устрою суспільства, географічних умов проживання; 2) визначення відмінностей між представниками різних культур, тобто визначення того, як культура впливає на її носіїв. Така роздвоєність цілей крос-культурних досліджень, яка складається в одночасному пошуку як подібностей, так і відмінностей, знаходить методологічне вираження в двох концептуальних підходах, особливості яких визначено Дж. Беррі, а саме: 1) етіс-підхід, орієнтований на вивчення універсальних властивостей поведінки людей, що виявляються в будь-якій культурі; 2) еміс-підхід, спрямований на пошук крос-культурних відмінностей і порівняння поведінкових особливостей людей.

На думку Дж. Беррі, для досягнення валідності крос-культурних досліджень необхідно спочатку провести низку досліджень на основі еміс-підходу, які організовані за єдиною програмою; потім провести та сформулювати узагальнення в рамках етіс-підходу. На думку вчених, виключно жорстка орієнтація тільки на один концептуальний підхід значно знижує якість крос-культурних досліджень. Саме тому

в крос-культурному менеджменті необхідно поєднувати обидва концептуальні підходи для більш глибокого дослідження культур, аналізуючи, з одного боку, зовнішню поведінку носіїв культури (etic-підхід), а з іншого – внутрішні чинники саме такої поведінки (etic-підхід).

Гармонійне входження України в європейський і світовий соціальний простір, різноманітні глобалізаційні та міграційні процеси в сучасному світі призводять до народження принципово нового явища – «крос-культури», як первинного етапу становлення обрисів універсальної (єдиної) світової культури. В усіх вимірах життєдіяльності українців активізується потужна інтенція до взаєморозвивального між-культурного взаємобміну життєвим, професійним, культурним досвідом, що спонукає до «діалогу культур». Употужнення інтенції взаєморозуміння, взаємозбагачення, не оминула й освітній простір країни, який поступово органічно інтегрується в світовий освітній універсум.

Сучасне суспільство висуває випускнику закладу вищої освіти високі вимоги – професіоналізм, соціальна активність, творчий підхід до виконання професійних завдань. Процес професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасної освіти досить складний і обумовлений різними крос-культурними важливими факторами.

Мультикультурний освітній простір є просторово предметним ареалом взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що конструюється на засадах урахування інваріантності загальнолюдських (загальнопланетарних) цінностей у поєднанні з варіативністю культурних інтенцій (етнокультурного світогляду, національних констант, історично-культурних артефактів, культурно-детермінованих міжособистісних патернів).

Мультикультурний освітній простір моделюється на засадах конвергенції та інтеграції національних та інокультурних цінностей, забезпечує мультиплікацію («примноження») духовно-ціннісного й культурного багатства індивіда шляхом опанування іноземними мовами як способами міжкультурної взаємодії. Мультикультурний освітній простір є фрагментом трансльованого в систему освіти мультикультурного поля суспільства, відтак забезпечує перетворення «довколишнього» в «індивідуальне» [6, 7]. Функціонування мультикультурного освітнього простору в закладах освіти розуміємо як модель для створення психолого-педагогічних умов, алгоритмів, й технологій адаптаційної інтеграції особистості здобувача в мультикультурне поле суспільства за допомогою освітніх (дидактичних) механізмів [8, 9].

Підсумовуючи сформулюємо наше розуміння крос-культурний підхід розкриває методологію багатопанорамного дослідження «людини на перетині культур» як інноваційного типу особистості, яка дотримується загально-планетарної етики та характеризується транскордонним мисленням, що виходить за межі власної культури. За крос-культурним підходом, здатна до крос-культурної інтеракції особистість інтегрує проєкції різних культур, визнаючи як універсальність людського існування, так і наявність широкої палітри інокультурних форм на засадах балансу толерантності культурних цінностей; здійснює вибір мовнокомунікативної стратегії, інтеріоризує цінності інших культур не применшуючи значущості власної. Кроскультурний підхід декларує «поліфонію культур» з одночасною самоверифікацією особистості в національному сегменті загальної культури. Кроскультурний підхід в суспільному (зокрема освітньому) значенні постулює пріоритетність розроблення освітніх концепцій на засадах культурно-ідентифікаційних метакогнітивних стратегій узаємодії з інокультурними й іномовними репрезентантами в координатах всеосяжної поваги й толерантності до багатоманітності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Naroll R. Handbook of Method in Cultural Psychology / R. Naroll, R. Cohen (Eds.). – New York : Natural History Press, 1970. – P. 248.
2. Triandis H.C. Introduction to Handbook of Cross-Cultural Psychology / H.C. Triandis, W.W. Lambert (Eds.). – Boston : Allyn and Bacon, 1980. – Vol. 1. Perspectives. – P. 2.
3. Tung R. The cross-cultural research imperative: The need to balance cross-cultural and intra-national diversity / R. Tung // Journal of International Business Studies. – 2008. – № 39. – P. 41–46.
4. Peterson M.F. Social structures and processes in cross-cultural management / M.F. Peterson, P.B. Smith // The Handbook of cross-cultural management research – Thousand Oaks, SAGE: 2008. – P. 35–58.
5. Harkness Janet A. Cross-Cultural Survey Methods / Janet A. Harkness, J.R. Fons, Van de Vijver, Mohler Peter Ph. – New York : John Wiley & Sons, 2003.
6. Koh D., Boisen L. The Use-of-Selves Interdependent Model: A Pedagogical Model for Reflective Practice. Journal of Social Work Education. 2019. Vol. 55, № 2. P. 338–350.
7. Luchtenberg S. Multicultural Education: Challenges and Responses. JSSE. 2005. Vol. 4. No 1. P. 31–55.
8. Matsumoto D. The Handbook of Culture and Psychology. New York: Oxford University Press, 2001. 458 p.

9. Von Humboldt W. Linguistic variability and intellectual development . Wilhelm von Humboldt; translated by G. C. Buck and A. R. Frithjof. Miami: Coral Gables, FL, 1971. 296 p.

O. Shapovalov. Methodological features cross-cultural research on the educational motivation of modern students. – Article.

Summary. The article examines the specificity and content of the concept of cross-cultural analysis and the main methodological features that arise in the conduct of comparative studies of the educational motivation of modern students.

Key words: methodology of cross-cultural analysis, cross-cultural psychology, cross-cultural research, culture, cultural unit, cultural consequences, multicultural educational space.